

Співробітництво підприємств та інноваційний розвиток регіону

Досліджується співробітництво великих і малих підприємств у контексті регіонального інноваційного розвитку. На прикладі аналізу діяльності ПАТ «Чернігівський молокозавод» доведено, що співробітництво великих та малих підприємств сприяє розвитку виробництва, розширенню ринків збуту та розповсюдженню технологічних та організаційних інновацій у регіоні.

Ключові слова: інновації, екологічні інновації, регіональний інноваційний розвиток, співробітництво великих і малих підприємств.

Соціально-економічний розвиток регіону залежить від його конкурентоспроможності, яка за сучасних умов базується на інноваційній активності підприємств. Інноваційність регіону визначається характеристиками регіональної інноваційної системи, до складу якої входять науково-дослідні інститути, вузи, організації підтримки та підприємства, які впроваджують інновації. Сукупність економічних агентів, що належать до інноваційної сфери, формують регіональну інноваційну систему тільки у разі наявності продуктивних зв'язків між різними економічними агентами. У цьому контексті актуальною стає проблема формування зв'язків та співробітництва між різномасштабними підприємствами з метою покращення якісних характеристик підприємств, насамперед, активізації інноваційної активності малих та середніх підприємств.

Питання співробітництва малого бізнесу з великими підприємствами привертає все більшу увагу дослідників у транзитивних країнах, включаючи такі аспекти, як: механізми інтеграції малого та великого бізнесу (франчайзинг, аутсорсинг, субконтрактинг); роль держави в розвитку взаємодії малого та великого бізнесу; бізнес-інкубація малих підприємств на базі великих промислових підприємств; технологічна підтримка малих інноваційних підприємств; кластерні принципи організаційної та виробничої взаємодії, мережева взаємодія; венчурне фінансування тощо [1–3]. Серед вітчизняних науковців проблему співробітництва великих та малих підприємств досліджували З. Варналій та С. Дрига [4], О. Сороківська [5], І. Яцкевич [6] та ін.

Проблема співробітництва малих та великих підприємств останніми роками активно досліджується в рамках проблематики розвитку вітчизняного підприємництва. В роботах українських авторів багато уваги приділяється різноманітним формам кооперації малих і великих підприємств. Питання впливу співробітництва різномасштабних підприємств на інноваційну активність та інноваційну сприйнятливість на регіональному рівні потребують більш ґрунтовних досліджень. Саме цьому аспекту проблеми присвячено емпіричне дослідження автора, окремі результати якого наведено в статті.

Стаття присвячена дослідженню коопераційних зв'язків великих і малих підприємств у контексті інноваційного розвитку економіки на прикладі підприємництва Чернігівської області.

Частка підприємств, що займалися інноваціями в області, становила 17,8%, тоді як середній показник по Україні – 16,2%, в загальному обсязі реалізованої промислової продукції – 1,7% становить інноваційна продукція. Інноваціями в промисловості області у 2011 р. займалися 42 підприємства, що на 2 підприємства більше, ніж у 2010 р., у 2009 р. їх кількість становила 50. Упродовж 2011 р. найбільше нововведень здійснили підприємства харчової промисловості, машинобудування та легкої промисловості. Майже третина підприємств, що впроваджували інновації, виконували роботи з технологічного оновлення виробництва. Найактивніше нові технологічні процеси впроваджували підприємства машинобудування. Для здійснення інновацій у 2011 р. промислові підприємства витратили 49,5 млн. грн. (22 млн. грн. у 2010 р.). В основному кошти були направлені на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Основним джерелом фінансування інновацій, як і в попередні роки, залишилися власні кошти підприємств. За їх рахунок здійснювали інновації дві третини інноваційно-активних підприємств [7].

Малі підприємства самостійно не в змозі бути локомотивом інноваційної економіки через обмежені внутрішні ресурси. Інноваційний розвиток економіки регіону потребує наявності підприємств різних за масштабом та їх плідного співробітництва. Взаємодія великих та малих підприємств може бути використана як один із важелів підвищення інноваційного рівня підприємництва регіонів України. Активізація інноваційної активності великих підприємств Чернігівської області пов'язана з фінансовим забезпеченням виробництва конкурентоспроможної продукції шляхом постійного оновлення техніки та технологій, впровадження нових товарів та послуг різноманітного призначення, стабілізації і розширення ринків збуту, ефективного використання науково-технічного потенціалу [8].

Емпіричне дослідження інноваційності та співробітництва великих і малих підприємств на прикладі Чернігівської області включало: анкетне опитування 109 малих підприємств; проведення поглиблених інтерв'ю із керівництвом п'яти великих підприємств промисловості та сфери послуг (ПАТ «Чернігівський молокозавод», ПАТ ЕК «Чернігівобленерго», ЗАТ КСК «Чексіл», ДП «Чернігівторф», ТОВ «Ecall») та інтерв'ю з представниками державних і недержавних організацій зі сприяння розвитку підприємництва та інновацій м. Чернігова. За програмою дослідження з керівниками великих підприємств було обговорено такі питання: загальні відомості про підприємство і профіль його діяльності; оцінка керівництвом стратегічних позицій підприємства і поточного стану господарської діяльності; інноваційна діяльність підприємства; коопераційні зв'язки з малими «внутрішніми» підприємствами; коопераційні зв'язки з малими «зовнішніми» підприємствами. В дослідженні було введено визначення двох типів малих підприємств, з якими великі підприємства мали коопераційні зв'язки: «внутрішні» та «зовнішні» малі підприємства. До «внутрішніх» малих підприємств автор зараховує підприємства, створені безпосередньо під потреби великих підприємств та економічно повністю контрольовані материнськими підприємствами. «Зовнішні» малі підприємства – підприємства, з якими коопераційні зв'язки підтримуються, але вони незалежні від великих підприємств.

Промислові підприємства, керівники яких опитувались, працювали при плановій економіці та змінили свою організаційно-правову форму при переході до ринкової економіки, а підприємство ТОВ «Ecall», яке займається наданням колекторських послуг, є новоствореним і почало свою діяльність у 2005 р. із чисельністю персоналу 15 осіб, а на сьогодні на підприємстві працює понад 500 осіб. Чисельність працюючих на вищевказаних підприємствах становить від

500 до 3500 осіб. Характеризуючи стратегічні позиції підприємств, в основному всі опитані відзначили, що підприємства можуть успішно розвиватися, якщо вдасться подолати поточні труднощі. Також у ході опитування було встановлено, що всі великі підприємства займаються інноваційною діяльністю.

Розглянемо проблему інноваційної діяльності підприємств, а також взаємин великого та малого бізнесу на прикладі ПАТ «Чернігівський молокозавод» – одного з найпотужніших підприємств молочної галузі України. Підприємство переробляє близько 40-50 тис. тонн молока за рік. Добре відомі назви «Чернігівська спокуса», «Кринка», під маркою яких нині виготовляється понад 80 видів молочної продукції і понад 30 видів морозива. Асортимент продукції достатньо різноманітний: молоко, сметана, кефіри, йогурти, сири, солодкі сирки, профілактично лікувальні напої, масло та інша продукція.

У зв'язку з погіршенням загальної економічної ситуації та світовою фінансовою кризою 2008 р. відбувалося незначне падіння виробництва та скорочення чисельності зайнятих. Характеризуючи стратегічні позиції підприємства, всі респонденти відзначили, що воно може успішно розвиватися, незважаючи на поточні труднощі. При цьому було підкреслено, що ситуація на підприємстві характеризується поступовим відновленням виробництва за рахунок впровадження технологічних та організаційних інновацій.

Стратегія підприємства ПАТ «Чернігівський молокозавод» протягом останніх 5 років була орієнтована на впровадження нових технологій, переробку нових видів молочної продукції та розширення географії ринків збуту. У найближчі 2-3 роки поставлене завдання припинити виробництво високо затратної продукції – зменшити поставки молока для інших переробних заводів і розширити обсяги виробництва твердих сирів.

Підприємство є інноваційно-активним: за останні роки було введено в експлуатацію цех із виробництва сухого, знежиреного молока та цех із виробництва казеїну. Працюючи в умовах сучасного ринку, ПАТ «Чернігівський молокозавод» докладає максимум зусиль для зміцнення своїх позицій через випуск високоякісної продукції. На підприємстві впроваджена і сертифікована на відповідність вимогам ДСТУ ISO 9001-2001 система управління якістю. І як результат плідної роботи колективу – в останні роки підприємство ставало лауреатом Національного рейтингу «Краща торгова марка України», Всеукраїнського конкурсу якості продукції «100 кращих товарів України» та інших конкурсів.

Слід підкреслити, що на підприємстві активно впроваджуються екологічні інновації. Це відповідає прагненню України приєднатися до країн сталого, екологічно безпечного промислового розвитку [9]. Впровадження екологічно чистих технологій дозволяє зменшити виробничі витрати підприємства, підвищити рівень інноваційності, рентабельності та конкурентоспроможності продукції, забезпечивши надійну основу для екологічно безпечного розвитку підприємства. Ефект від впровадження екологічних інновацій може бути як економічним, пов'язаним із збільшенням прибутковості виробництва, так і екологічним, пов'язаним із зменшенням негативного впливу підприємства на природне середовище та покращення здоров'я людини [10]. ПАТ «Чернігівський молокозавод» випускає молочні вироби в екологічно-чистій упаковці «Еколін». Ця упаковка за складом схожа з ячною шкаралупою, саморозкладається протягом 6 років, внаслідок чого мінерали повертаються у ґрунт, що є абсолютно не шкідливим для навколишнього середовища. Також було освоєно асортимент біопродукції: «Біоацидофлін», «Біолактон», «Біфілайф», які сприяють покращенню здоров'я населення.

В ході інтерв'ю було встановлено, що джерелами інновацій на ПАТ «Чернігівський молокозавод» є внутрішні інноваційні ресурси підприємства, а також співпраця з університетами та науково-дослідними інститутами, а основною перешкодою є фінансові труднощі. Детальніша бесіда з керівництвом підприємства щодо цих питань дозволила виявити, що Білоцерківський аграрний університет готує спеціалістів на замовлення ПАТ «Чернігівський молокозавод». Ще одним варіантом співпраці є патентування нових видів продукції підприємства, яке здійснюють науково-дослідні інститути. Таким чином, сьогодні перспективний розвиток підприємства можливий лише при застосуванні науково-технічного потенціалу, який об'єднує професійний науково-практичний досвід і впровадження інноваційних технологій виробництва молочних продуктів.

Інноваційна спрямованість ПАТ «Чернігівський молокозавод» позитивно впливає на розвиток малих підприємств-партнерів. Було встановлено, що на базі ПАТ «Чернігівський молокозавод» створене «Представництво з виробництва та реалізації молочної продукції» у м. Київ, юридично самостійне, але економічно повністю контрольоване головним підприємством. Незважаючи на те, що це мале підприємство забезпечує менше 5% основного виробництва, директор із заготівель позитивно оцінює його вплив на стан справ материнського підприємства. Було зазначено, що для досягнення позитивних результатів від співробітництва з малими підприємствами дуже важливою є стабільність зовнішніх коопераційних зв'язків і джерел фінансування виробничої діяльності.

Підприємство ПАТ «Чернігівський молокозавод» має широку мережу зв'язків із «зовнішніми» як малими, так і великими підприємствами. Сировину на завод поставляють із 115 заводських приймальних пунктів, що розташовані в Чернігівському, Козелецькому, Куликівському, Ріпкинському, Менському, Городянському і Коропському районах. Головними постачальниками обладнання на ПАТ «Чернігівський молокозавод» є підприємство «ЕкоКом» (м. Дніпропетровськ) та фірма Donitherm (Німеччина). До основних конкурентів ПАТ «Чернігівський молокозавод» належать: ПАТ «Галактон», ЗАТ «Лакталіс Україна», ПАТ «Київський молочний завод № 3», «Комарівський молокозавод», «Павлоградський молокозавод». Впровадження нових видів продукції, у тому числі екологічних інновацій, забезпечує конкурентоспроможність ПАТ «Чернігівський молокозавод».

Частка «зовнішніх» малих підприємств у закупівлях у 2009 р. складала 70%, у 2004 р. – 40%. Частка «зовнішніх» малих підприємств у постачаннях у 2009 р. складала 90%, у 2004 році – 75% відповідно. Зростання частки «зовнішніх» малих підприємств у закупівлях та постачаннях у 2009 р. пояснюється тим, що підприємство вийшло на нові ринки, робота на яких вимагає залучення нових бізнес-партнерів до співробітництва. Розширення коопераційних зв'язків великого підприємства обумовлено виробничою необхідністю і прагненням керівництва до оптимізації структури постачань та збуту готової продукції. Водночас тенденція збільшення кількості бізнес-партнерів, у тому числі серед малих підприємств, матиме вплив на розповсюдження інноваційних методів управління та організації виробництва, інноваційних технологічних процесів та нових продуктів, включаючи екологічно чисті продукти у регіоні.

Ефекти від співробітництва з малим бізнесом: ПАТ «Чернігівський молокозавод» допомагає своїм партнерам у навчанні персоналу, надає послуги з ведення звітної документації, сприяє в отриманні кредитів, передає готову продукцію на реалізацію, реалізує продукцію малих підприємств через власну збутову мережу та

дозволяє використовувати свою торгову марку. Своєю чергою ПАТ «Чернігівський молокозавод» отримує допомогу в здійсненні виробничої діяльності, закупівлі якісної сировини та освоєнні нових ринків.

На думку керівництва ПАТ «Чернігівський молокозавод», головною проблемою у взаємовідносинах із «зовнішніми» малими підприємствами залишається ненадійність платежів за відвантажену продукцію, загроза зриву поставок замовленої продукції, а також брак у обох сторін коштів для взаємних розрахунків. Також є певні труднощі щодо пошуку партнерів серед малих підприємств через проблеми з доступом до інформації. Було з'ясовано, що основними джерелами інформації при виборі партнерів є особисті контакти керівництва підприємства, публікації у засобах масової інформації, контакти з комерційними банками та регіональними органами влади. Характерним є те, що ніхто з респондентів не згадав про можливість отримати інформацію про малі підприємства у приватних консалтингових фірмах, торгово-промислових палатах і союзах підприємців, а також технопарках, бізнес-інкубаторах. Можна припустити, що організації підтримки бізнесу у Чернігівській області не приділяють достатньої уваги питанням активізації співробітництва малих і великих підприємств. Це припущення знайшло підтвердження в ході інтерв'ю з представниками державних та недержавних організацій підтримки підприємництва та інновацій у Чернігівській області. Було з'ясовано, що проблеми взаємодії малих та великих підприємств, а також інноваційне співробітництво, не включені до пріоритетних напрямків діяльності організацій підтримки.

У сучасних ринкових умовах зростає зацікавленість із боку великих підприємств у співпраці з малими підприємствами, оскільки таким чином вони компенсують свою негнучкість та мають можливість перекласти ризик від здійснених операцій на своїх малих партнерів. З іншого боку, малі підприємства отримують можливість підвищення фінансової стійкості, стабільності, інноваційності, здатність витримувати коливання ринкової кон'юнктури та підвищення конкурентоспроможності. Таким чином, підводячи підсумок слід зазначити, що співробітництво малих та великих підприємств сприяє розповсюдженню новітніх підходів в управлінні бізнесом та впровадженню продуктивних і процесних інновацій. Результати дослідження у Чернігівській області свідчать про перспективність використання коопераційних зв'язків різномасштабних підприємств для підвищення загального рівня інновативності підприємництва регіону. Наукові дослідження повинні бути спрямовані на оцінку та моніторинг впливу інноваційного співробітництва підприємств на ефективність регіональної інноваційної системи.

Список використаних джерел

1. Ахмадеев М. Г. Инновационное взаимодействие малого, среднего и крупного предпринимательства / М. Г. Ахмадеев. – Режим доступа : <http://www.semi.rssi.ru>.
2. Телегина О. В. Кооперация малых и крупных предприятий как фактор институционализации малого бизнеса / О. В. Телегина. – Режим доступа : <http://www.dontu.edu.ua>.
3. Чепуренко А. Ю. Взаимодействие малых предприятий с крупным производством на региональном уровне : [аналитическое пособие] / А. Ю. Чепуренко. – М. : Институт стратегического анализа и развития предпринимательства, 1998. – 282 с.

4. Варналій З. Кооперація великих і малих підприємств як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємництва України / З. Варналій, С. Дрига // Вісник КНТУ. – 2010. – № 1. – С. 5-16.
5. Сороківська О. Особливості взаємодії малого бізнесу з корпоративним сектором економіки / О. Сороківська, Г. Машлій // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип.(1). – С. 156-163. – Режим доступу : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12soakse.pdf>.
6. Яцкевич І. В. Організаційно-економічні форми взаємодії малого і великого підприємства в телекомунікаційній сфері : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: 08.00.04 / І. В. Яцкевич. – Одеса, 2008. – 20 с.
7. Калачова І. В. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : [стат. збірник] / І. В. Калачова. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.
8. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць [та ін.] ; за ред. В. М. Геєця. – К. : Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.
9. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки. Розпорядження КМУ від 25 травня 2011 р. N577-р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/577-2011-p,nreg>.
10. Сіпайло Л. Г. Важелі стимулювання екологізації інноваційної діяльності підприємств / Л. Г. Сіпайло // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2011. – № 2 (54). – С. 196-201.

Богдан С. В. Сотрудничество предприятий и инновационное развитие региона.

Исследуется сотрудничество крупных и малых предприятий в контексте регионального инновационного развития. На примере анализа деятельности ПАО «Черниговский молокозавод» доказано, что сотрудничество крупных и малых предприятий содействует развитию производства, расширению рынков сбыта и распространению технологических и организационных инноваций в регионе.

Ключевые слова: инновации, экологические инновации, региональное инновационное развитие, сотрудничество крупных и малых предприятий.

Bogdan S. V. Cooperation of Enterprises and Innovative Development of Region.

Cooperation of large and small enterprises in the context of regional innovation development is analyzed. Based on the analysis of the activity of PJSC «Chernihiv molokozavod» it is proved that the cooperation of large and small enterprises contributes to the development of production, enlargement of sales markets and dissemination of technological and organizational innovations in a region.

Key words: innovations, ecological innovations, regional innovation development, cooperation of large and small enterprises.

Надійшло 29.01.2013 р.